

П. Є. Антонюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача відділу спеціальної
підготовки та підвищення кваліфікації судових
експертів лабораторії науково-організаційного
забезпечення судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-000-1269-6992>
email: polinusla@meta.ua

І. М. Кондратьєв,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії та філософії
навчально-наукового інституту права та психології,
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2994>
email: kondratiev.ihor.m@gmail.com

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ В СУДОЧИНСТВІ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Ґрунтуючись на системному аналізі сучасного правового поля українського законодавства, окреслено проблему, що постала через нагальну потребу в нормативному визначенні дефініції «спеціальні знання», набуваючи особливої гостроти з огляду на активне її використання на рівні законів як критерію кваліфікації окремих учасників судочинства і належності отриманих за допомогою спеціальних знань доказів. У результаті дослідження засвідчено, що така правова невизначеність призвела до підміни понять, появи неналежних юридичних процедур і учасників судочинства, що, закладаючи підстави для сумніву щодо належності та допустимості певних доказів, є порушенням загальних засад судочинства й основ правосуддя в цілому. Проведений аналіз відповідних норм законодавства дав змогу відокремити знання з галузі права від спеціальних знань і водночас визначити таку важливу характеристику спеціальних знань як напрям їх застосування – сферу судочинства, що уможливило розгляд саме предметної спрямованості застосування знань як певну точку трансформації галузевих знань у спеціальні. Крім того, констатовано, що формальним чинником трансформації галузевих знань у спеціальні є процедура атестації особи як судового експерта, визначена відповідним законом. У зв'язку з цим обстоюється думка, що учасники судочинства можуть розглядати як таку, що має спеціальні знання, необхідні для встановлення фактичних даних про обставини справи, лише особу, атестовану як судовий експерт згідно із Законом України «Про судову експертизу». І лише така особа може брати участь у різного виду провадженнях як експерт і як спеціаліст відповідно до закріпленого в процесуальному законодавстві порядку. Адже обсяг спеціальних знань, на відміну від умов залучення осіб, які мають такі знання, та отриманих за їх допомогою результатів, змінюватися не може. Застосовані на основі нормативістського підходу всезагальні та загальнонаукові методи наукового пізнання забезпечили досягнення мети дослідження – розроблення методологічних основ для єдиного обґрунтованого підходу щодо визначення сутності спеціальних знань, що становитимуть критерій для визначення кваліфікації певних учасників судочинства та належності отриманих за їх допомогою доказів.

Ключові слова: судова експертиза; судовий експерт; спеціаліст; належність доказів; кваліфікаційні вимоги; атестація; фахівці.

Вступ

Залучення до судочинства досягнень науки і техніки, особливо за сучасного рівня розвитку науково-технічного прогресу (Shevchuk, 2020; Khosha, 2023), значно розширює можливості всіх учасників провадження щодо збирання, дослідження, пізнання й оцінювання фактичних даних, що мають значення для справи, а відповід-

но і щодо встановлення причинно-наслідкового зв'язку між об'єктами, подіями та явищами, що є предметом судового розгляду (Perlin, 2020; Bitzer et al., 2021; Tymchyshyn, 2023b). Тож роль науково-технічних засобів і методів у процесі справедливого відновлення прав усіх членів суспільства надзвичайно важлива. Водночас з огляду на основні засади судочинства в Україні, визначені

Основним законом (Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 1996, Cherven 28, *Konstytutsiia Ukrainy*, st. 129), загальні засади різного виду проваджень, закріплені у відповідному процесуальному законодавстві, використання досягнень галузевих наук у процесі здійснення правосуддя має чітко регламентуватися законодавством України. Задля дотримання задекларованих цінностей така регламентація має окреслювати зміст і межі науково-технічних засобів і методів, допустимих для використання під час здійснення правосуддя, становлячи гарантований критерій для можливості об'єктивного сприйняття результатів такого використання як належних і допустимих джерел доказів усіма учасниками судочинства.

Аналіз процесуального законодавства України демонструє, що законодавець визначився щодо форми залучення досягнень науки і техніки до процесу встановлення фактичних даних учасниками провадження, передбачивши для цього можливість залучення експерта до проведення експертиз і залучення спеціаліста до процесуальних дій (Rozumnyi, 2024). І хоча особливість такого залучення визначається видом провадження, спільною рисою є те, що результати залучення експерта у вигляді висновку експерта визнаються самостійним процесуальним джерелом доказів в усіх видах проваджень, тоді як за участю спеціаліста отримують фактичні дані, які набувають статусу інших процесуальних джерел доказів – документів, речових доказів, показань, електронних доказів (Tumchyshyn, 2023c).

Щодо обсягу (змісту) досягнень науки і техніки, допустимих для використання учасниками судочинства з метою встановлення фактичних даних про обставини, які мають значення для провадження, законодавець окреслює їх конструкцією «спеціальні знання», передбачаючи, що ними мають володіти відповідні учасники – експерти та спеціалісти, завдяки яким і відбувається використання науково-технічних засобів і методів (VRU, 2012, Kvitin 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy*; VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*; VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*; VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*). Водночас через брак чіткого визначення структури, обсягу, змісту та форми «спеціальних знань», що, по суті, є критерієм допустимості та належності отриманих за їх допомогою доказів, створено підстави для появи об'єктивного сумніву в узгодженості таких доказів із загальними критеріями, що висувають для доказів. Оскільки немає чіткого розуміння змісту спеціальних знань, неможливо однозначно стверджувати, що особа володіє (або не володіє) такими знаннями,

а отже що отримані з її допомогою докази є належними та допустимими.

За обставин, що наразі спостерігаємо в українському правовому полі, убачаємо величезну проблему та загрозу для справедливого правосуддя: закладаючи основи функціонування окремих інститутів правосуддя, як-от судова експертиза (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*), а також процесуальної процедури отримання й оцінювання доказів у різних видах проваджень, законодавець попри невизначеність змісту спеціальних знань ґрунтується саме на цій категорії.

Огляд літератури

Сьогодні термін «спеціальні знання», варто констатувати, перетнув межі надбання теорії криміналістики та судової експертології і, зважаючи на широке використання в нормативно-правових актах різного ступеня обов'язковості, зумовлює палкі наукові дискусії щодо форм і напрямів використання спеціальних знань як серед авторитетних учених, так і в колі науковців-початківців. Наприклад, лише останніми роками дослідники у своїх працях висвітлювали: окремі аспекти використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень (Tumchyshyn, 2023a; Yusupov, 2023); напрями підвищення ефективності використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (Volkova, 2022); особливості використання спеціальних знань під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (Cherniak, 2022; Bondar, 2024; Salnykova, 2024); напрями використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (Kuvshynov, 2024; Usatyi, 2024) тощо. Але аналіз наукових публікацій дає змогу стверджувати, що автори здебільшого не ставлять перед собою мети дослідити саме сутність і природу спеціальних знань, зосереджуючись на висвітленні актуальних, на їхній погляд, аспектів, пов'язаних саме з процедурами або можливостями залучення досягнень науки й техніки до різного виду проваджень, крізь призму запропонованих попередниками наукових тлумачень обсягів і складу спеціальних знань. Такий характер публікацій убачається загрозливим, оскільки спрямований на неналежну структурування наукових знань (позбавлену наукового обґрунтування), побудову хибних наукових концепцій (моделей).

Мета статті – запропонувати єдиний обґрунтований підхід до розуміння сутності та змісту спеціальних знань у судочинстві України як своєрідне методологічне підґрунтя, що становитиме критерій належності та допустимості доказів, отриманих через залучення спеціальних знань. Для досягнення цієї мети необхідно виконати

такі завдання: проаналізувати формалізований підхід до визначення змісту та сутності спеціальних знань, закладений у нормах законодавства України; з'ясувати обґрунтованість застосування такого критерію, як «спеціальні знання» для окреслення меж компетенції окремих учасників судочинства; визначити критерії відповідності певних знань категорії «спеціальні знання», які гарантуватимуть належність і допустимість отриманих за їх допомогою доказів.

Матеріали та методи

У дослідженні проаналізовано положення законодавства України про судово-експертну діяльність, а також норми процесуального законодавства, що регулює відповідні види судочинства (кримінального, цивільного, господарського, адміністративного), на предмет наявності нормативного закріплення дефініції «спеціальні знання» та з'ясування критерію визначення компетенції окремих учасників судочинства, повноваження яких визначаються відповідно до наявності / відсутності в них спеціальних знань.

Методологічне підґрунтя дослідження становлять положення нормативізму як учення про сутність права, а також основні принципи функціонування держави романо-германської правової сім'ї. Положення матеріалістичної діалектики дали змогу виокремити причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами, що охоплюються предметом дослідження. Методи формальної логіки, як-от аналіз, синтез, аналогія, індукція та дедукція, застосовано для виявлення масштабу проблематики, узагальнення її характеру та обґрунтування ступеня загальності зроблених висновків. За допомогою методу моделювання окреслено потенційні ризики та їхній негативний вплив на об'єкт дослідження.

Результати та обговорення

Невизначеність на рівні закону змісту й обсягу категорії «спеціальні знання» і водночас оперування нею законодавцем для окреслення критеріїв отримання певних доказів у різних видах проваджень, що викликає наукові дискусії, призводить до інтерпретацій, а то й до підміни її іншими категоріями, як-то: «необхідні знання» (st. 10), «відповідні галузі знань» (st. 7) (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*) тощо, які сприймаються та закріплюються в нормах права як тотожні конструкції «спеціальні знання». Наслідок цього – формально закріплені процедури отримання певних фактичних даних, які учасники судочинства та суд сприймають як докази, що знаходять своє відображення в законодавстві України, але, по суті, не забезпечують відповідності отриманих

доказів критеріям належності та допустимості.

Так, наприклад, законодавець (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 1) під судовою експертизою розуміє «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» (курсив наш. – П. А., І. К.). І зазначає (st. 10, ch. 1), що «судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань» (курсив наш. – П. А., І. К.). Водночас наголошує (st. 7, ch. 1), що «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом» (курсив наш. – П. А., І. К.). Забігаючи наперед, зазначимо, що такими умовами є положення, викладені законодавцем (st. 10, ch. 5): «До фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення цього Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону».

Отже, відповідно до положень законодавства України про судову експертизу, хоча саму судову експертизу як вид дослідницької діяльності проводять на основі спеціальних знань, осіб, яким її доручають, законодавець зобов'язує мати необхідні знання – для судових експертів або фахові (експертні) – для фахівців (експертів). Але для судових експертів передбачено процедуру атестації, після чого (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 9, ch. 1) «атестовані відповідно до цього Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів». Водночас (st. 9, ch. 2) «особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом».

Тобто не лише не зазначено про обов'язкову наявність спеціальних знань у таких осіб, як судовий експерт і фахівець для проведення судової експертизи (дослідження на основі спеціальних знань), а й такі особи прирівняні щодо можливості доручення їм проведення експертизи, хоча, як уже з'ясовано, рівень та обсяг їхніх знань різний, оскільки по-різному (різними конструкціями) визначається в нормах Закону України «Про судову експертизу».

У кримінальному процесуальному законодавстві України під експертом розуміють (VRU, 2012, Kvitен 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 69, ch. 1) «особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновки з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань».

Водночас спеціалістом у кримінальному провадженні вважають (VRU, 2012, Kvitен 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 71, ch. 1) «особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок».

Аналіз відповідних норм Кримінального процесуального кодексу України демонструє, що, по суті, до експерта та спеціаліста висувають однакові умови щодо володіння спеціальними знаннями, а відмінність полягає лише у формі застосування таких знань: експерту доручають проведення експертизи, спеціаліст надає консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи. Але процесуальна діяльність обох учасників – експерта і спеціаліста – заснована на спеціальних знаннях (загадковій категорії, не визначеній у Кримінальному процесуальному кодексі України).

Така ситуація зі спеціальними знаннями та суб'єктами, яких залучають до їх використання, спостерігається і в інших видах проваджень.

Відповідно до цивільного процесуального законодавства України (VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*) експертом є (st. 72, ch. 1) «особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи». А спеціалістом (st. 74, ch. 1) – «особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо)».

Щодо компетенції експерта і спеціаліста як учасників адміністративного (VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*, st. 68, ch. 1, st. 70, ch. 1) і господарського (VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*, st. 69, ch. 1, st. 71, ch. 1) судочинства, законодавець вживає форму-

лювання, аналогічні до визначень таких суб'єктів у цивільному процесуальному законодавстві.

З огляду на таке стійке закріплення в законодавстві України категорії «спеціальні знання» як критерія визначення повноважень певних учасників судочинства, а також належності отриманих за їх участю доказів, будучи послідовними у своєму переконанні, вважаємо, що «правильне розуміння сутності «спеціальних знань» важливе не лише в аспекті закономірного розвитку наукових знань та категорій, а й в аспекті практичного застосування таких знань: при формуванні професійних компетенцій відповідних суб'єктів; при виокремленні експертних спеціальностей та визначенні предмету експертизи; під час залучення відповідних фахівців до різних видів судочинства» (Antoniuk, & Piaskovskyi, 2021, s. 220).

Для з'ясування сутності «спеціальних знань» важливо розуміти, що хоча законодавець не визначив, які саме знання охоплює ця категорія, проте чітко відокремлює знання з галузі права від спеціальних знань, зазначаючи про це як у процесуальному законодавстві України (VRU, 2012, Kvitен 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 242; VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*, st. 102; VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*, st. 98; VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*, st. 101), так і в законодавстві України про судову експертизу (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 14).

Скласти ж уявлення про загальний перелік галузей знань в Україні, відповідно до яких формуються відповідні кваліфікаційні вимоги до певного виду суспільної діяльності, дає змогу ознайомлення з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. Згідно із цією постановою вирізняють такі галузі знань: освіта; культура, мистецтво та гуманітарні науки; соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини; бізнес, адміністрування та право; природничі науки, математика та статистика; інформаційні технології; інженерія, виробництво та будівництво; сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина; охорона здоров'я та соціальне забезпечення; транспорт та послуги; безпека та оборона. Для кожної галузі знань чітко окреслено спеціальності, за якими здійснюється підготовка відповідних фахівців.

Згаданий нормативно-правовий акт дає змогу відмежувати галузі знань одна від одної, проте аж ніяк не наближуючи нас до розуміння змісту саме спеціальних знань. Утім є підставою для логічного умовиводу про те, що в результаті здобуття освіти

спеціальні знання не здобуваються, тобто така характеристика певних знань як спеціальні не пов'язана з природою самих знань та особливостями їх здобуття, а стосується інших аспектів таких знань.

У судочинстві категорія «спеціальні знання» постає, і про це неодноразово наголошувалося (Antoniuk, & Piaskovskiy, 2021, s. 220–221; Antoniuk, & Soroka, 2023, s. 61), як певна протиположна категорія знань у галузі права – знанням, професійно необхідним для уповноважених суб'єктів або суду: таких учасників, які здійснюють доказування або розгляд справи.

Тобто потреба в спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних у справі виникає тоді, коли знань у галузі права для цього бракує. І такі знання спеціальні не для особи, яка ними володіє, а для осіб, які їх потребують. Ми не називаємо професійні знання певної особи, яка працює за фахом (чи то інженер, чи то філолог), спеціальними. Але, якщо таку особу залучають до судочинства і вона застосовує свої фахові знання для забезпечення потреб учасників судочинства, у такому разі її фахові знання набувають характеру спеціальних. Отже, важливо усвідомлювати, що ані зміст, ані обсяг знань, якими володіє особа, не змінюються, і тут варто говорити про зміну напрямку їх застосування – встановлення фактичних даних у межах судочинства.

Але не тільки напрямом застосування визначається сутність спеціальних знань. На наше глибоке переконання, характеристику певних знань як спеціальних мають також розглядати через процедуру гарантування державою рівня таких знань, які б відповідали сучасному рівню розвитку науки і техніки, оскільки судочинство – це вид державної діяльності (а йдеться саме про залучення досягнень науки і техніки до судочинства).

Таку процедуру гарантування рівня знань особи, яка володіє певними фаховими знаннями, необхідними і достатніми для встановлення фактичних даних про певні матеріальні об'єкти, що мають значення для провадження, закладено в процес підготовки та атестації особи як судового експерта і визначено в законодавстві України про судову експертизу (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*). Відповідний рівень знань зумовлений вимогами до судового експерта, як-от: певний рівень освіти та підготовки (st. 10), визначений законом порядок атестації судового експерта (st. 16), встановлена законом відповідальність судового експерта (st. 14), ведення державного Реєстру атестованих судових експертів (st. 9).

Відповідність особи всім цим вимогам та проходження передбачених законом процедур, за задумом законодавця, мають гарантувати достатність і придатність знань, якими володіє пев-

на особа, для використання їх для задоволення потреб правосуддя в спеціальних знаннях, коли знань у галузі права недостатньо для встановлення фактичних даних у справі. Функції контролю за дотриманням усіх цих процедур логічно покладаються на державні органи, оскільки саме держава через державні інститути забезпечує дотримання принципів справедливості та верховенства права (в широкому розумінні) у здійсненні правосуддя.

Саме процедура атестації особи, що має фахові знання з певної галузі, як судового експерта і є тією формальною межею, яка відрізняє спеціальні від інших знань: до атестації як судовий експерт особа мала фахові знання з певної галузі знань (здобуті і підтверджені належним способом), а після її атестації такі знання (які не змінилися ані за змістом, ані за обсягом) стають спеціальними.

Тож уважаємо, тільки судовий експерт, атестований у порядку, визначеному Законом України «Про судову експертизу», відомості про якого внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, може розглядатися учасниками судочинства як особа, яка володіє спеціальними знаннями (хоча загалом автори цієї наукової статті проти такого формулювання – e.g., Antoniuk, & Soroka, 2023, s. 63), і може залучатися як експерт до проведення експертиз та як спеціаліст до надання іншої допомоги під час процесуальних дій. Тобто критерієм для визначення компетенції експерта та спеціаліста є не різниця у рівні спеціальних знань, а умови застосування ними своїх знань та окреслені процесуальні процедури. Убачається, що рівень (обсяг) спеціальних знань не може бути різним для експерта та спеціаліста як учасників судочинства. Різними є лише умови застосування ними своїх фахових знань: у лабораторних умовах під час проведення експертизи або в «польових» умовах під час інших процесуальних дій. І, відповідно, різного значення можуть набувати отримані за допомогою таких учасників фактичні дані.

Тобто лише особа, яка пройшла відповідну верифікацію її професійних компетентностей із боку держави, атестована як судовий експерт із певної експертної спеціальності, відомості про яку внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, може залучатися до судочинства як спеціаліст та експерт для виконання визначених відповідним процесуальним законодавством повноважень у разі виникнення необхідності у спеціальних знаннях у учасників судочинства.

На підтримання окресленої позиції, варто зазначити, що насправді саме така позиція законодавця первинно і закладена в положення законодавства, що стосується врегулювання сфери судово-експертної діяльності, і, відповідно, залучення спеціальних знань до судочинства. Але,

зважаючи на безсистемну правотворчу діяльність у нашій країні, ситуативну зумовленість окремих нормативних змін, активне лобювання інтересів певних суб'єктів, порушення процедури правотворчої діяльності та ігнорування наукових закономірностей розвитку важливих інституцій правосуддя маємо, як наслідок, неузгодженості положень різних нормативно-правових актів між собою, що, як зазначалося раніше, призводить до появи невідповідних учасників судочинства й об'єктивного сумніву щодо отриманих з їх допомогою доказів.

Коли говоримо про позицію законодавця, що підтверджує висловлене переконання щодо змісту спеціальних знань, маємо на увазі, зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 р. № 720-IX. Згідно із цим законодавчим актом (VRU, 2020, Cherven 17, *Pro vnesennia zmin, rozd. I*, p. 29, підп. 3) до ст. 7¹ Закону України «Про судову експертизу» внесено зміни, а саме: статтю доповнено частиною другою такого змісту: «Підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу

дизнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків». Тобто, вносячи такі зміни до Закону України «Про судову експертизу», законодавець прирівнює висновок спеціаліста, який відповідно до особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, визначених гл. 25 КПК України, визнається процесуальним джерелом доказів (VRU, 2012, Kviton 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, st. 298¹*), до судової експертизи. І цим обмежуючи коло суб'єктів, до яких можуть звернутися органи досудового розслідування за таким висновком спеціаліста, лише суб'єктами судово-експертної діяльності, на яких поширюється дія Закону України «Про судову експертизу». Така позиція законодавця підтверджує обстоювану позицію щодо наявності спеціальних знань лише в судового експерта, який може брати участь у судочинстві як експерт і як спеціаліст.

Що ж до згадуваних фахівців, про яких ідеться у ст. 7 і 9 Закону України «Про судову експертизу», то доцільно проаналізувати трансформацію положень ст. 7 цього Закону України (див. табл.).

Таблиця

Генезис положень ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»

Дата редакції Закону України	Редакції статті
25.02.1994 (перша редакція)	Стаття 7. Організація судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби. До них належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України. Судово-експертна діяльність може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами. Ліцензія видається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України
01.08.2003	Стаття 7. Організація судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби. До них належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України. Судово-експертна діяльність може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами. Ліцензія видається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України

05.10.2004	<p>Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності</p> <p>Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.</p> <p>До державних спеціалізованих установ належать:</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;</p> <p>експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.</p> <p>Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.</p> <p>Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань</p>
15.12.2017	<p>Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності</p> <p>Судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.</p> <p>До державних спеціалізованих установ належать:</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;</p> <p>експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.</p> <p>Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз</p>
17.10.2019	<p>Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності</p> <p>Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.</p> <p>До державних спеціалізованих установ належать:</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;</p> <p>експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.</p> <p>Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз</p>
03.07.2020	<p>Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності</p>
01.01.2025	<p>Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.</p> <p>До державних спеціалізованих установ належать:</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;</p> <p>науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;</p> <p>експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.</p> <p>Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз</p>

Інформація, наведена в таблиці, виразно демонструє, що законодавець вдається до крайнощів у питанні визначення суб'єктів, яким довіряє

проведення експертизи, необґрунтовано і безпідставно то розширюючи, то звужуючи їх коло. Проте дуже яскраво простежується хронологія

появи фахівців як окремих суб'єктів судово-експертної діяльності: спочатку їх могли залучати лише для допомоги судовим експертам під час експертизи за рішенням ініціатора її проведення (редакція від 05.10.2004); згодом вони перетворилися на суб'єктів судово-експертної діяльності, яким може бути доручено проведення експертизи в усіх провадженнях, крім кримінального (редакція від 15.12.2017); потім визначені як суб'єкти судово-експертної діяльності, які, зважаючи на особливості організації судово-експертної діяльності в Україні, мають обмеження щодо здійснення судово-експертної діяльності, пов'язаної з провадженням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (редакція від 17.10.2019). У такому підході до трактування змісту спеціальних знань, на основі яких здійснюється дослідження, що становить фундамент інституту судової експертизи, та, власне, визначення суб'єктів судово-експертної діяльності вбачаємо (e.g., Antoniuk, 2023, s. 68) спотворення самого інституту судової експертизи.

Кожний висновок експерта – це процесуальне джерело доказів. За кожним таким висновком стоять фактичні дані, що суд сприймає як докази нарівні з іншими доказами. Тому у визначенні суб'єктів, яким може доручатися отримання таких фактичних даних, не може бути іншого підходу, окрім як гарантування від держави науковості, об'єктивності, компетентності та достатності їхніх знань для вирішення поставлених перед ними завдань. Власне, ми знову наголошуємо на своїй позиції щодо необхідності не лише правильного розуміння сутності спеціальних знань усіма учасниками судочинства, а й закріплення такої категорії на рівні закону, що слугуватиме критерієм компетентності та компетенції певних суб'єктів, які залучаються до судочинства як спеціалісти та експерти.

Отже, за позиції законодавця щодо можливості проведення судової експертизи як судовим експертом (атестованим у порядку, визначеному Законом України «Про судову експертизу»), так і іншим фахівцем (експертом) із відповідної галузі знань, коли бракує чіткого критерію щодо рівня необхідних для проведення експертизи знань, суд наділяється повноваженнями щодо визначення рівня достатності таких знань у кожному конкретному випадку залучення такого фахівця для проведення експертизи. За таких умов висновок експерта набуває характеру особистісного доказу, оскільки залежить від ставлення особистості – експерта (фахівця) – до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність, а не від об'єктивно визначених критеріїв (Koehler et al., 2023; Martireet al., 2024), порушуючи і принципи судово-

експертної діяльності, і загальні засади судочинства, відповідно ставлячи під сумнів справедливість правосуддя. Саме тому упевнені, що довільне тлумачення категорії «спеціальні знання», хоча її й закладено в основу визначення компетенції певних учасників судочинства щодо отримання за їх участю фактичних даних, які сприймаються як докази, призводить до підміни не лише понять (і появи внаслідок цього неналежних учасників), а й сутності інформації, на основі якої приймають юридично значущі рішення.

Висновки

Заналізувавши природу та сутність категорії «спеціальні знання», її роль у визначенні компетенції певних учасників судочинства щодо отримання доказів, наполягаємо на єдиному підході до змісту цієї категорії, що постане критерієм визначення достатності знань певних суб'єктів для забезпечення потреб правосуддя щодо збирання та дослідження доказів. Методологічним підґрунтям такого єдиного підходу є сентенції, як-от:

зміст спеціальних знань становлять знання з різних галузей людської діяльності (крім знань із галузі права), що використовують для встановлення фактичних даних про обставини, пов'язані із судочинством, залучаючи відповідних суб'єктів (судових експертів) у визначених законом формах;

відповідність фахових знань особи потребам судочинства для отримання фактичних даних про певні об'єкти та підтвердження їхнього належного рівня гарантує держава через чітко регламентовану процедуру атестації судового експерта, яка є формалізованим процесом трансформування фахових (галузевих) знань у спеціальні; під час такого трансформування не змінюються зміст та обсяг знань, а лише верифікуються наявні фахові (галузеві) знання в особі з метою визначення їх достатності для вирішення завдань судочинства;

єдиний суб'єкт, що є «носієм» спеціальних знань, – судовий експерт, якого можуть залучати до всіх видів проваджень як спеціаліста та як експерта у визначеному процесуальним законодавством порядку;

визначення терміна «спеціальні знання», незважаючи на його уявну семантичну очевидність, потребує закріплення на рівні закону, до того часу він не має застосовуватися як критерій компетенції окремих учасників судочинства, а також допустимості та належності отриманих за їх участю доказів; нормативне визначення терміна «спеціальні знання» має чітко окреслювати кваліфікаційні вимоги (критерії) до рівня фахових знань судового експерта і компетенцію судового експерта в межах відповідних експертних спеціальностей; закріплена на рівні закону дефініція «спеціальні

знання» не може підмінятися іншими категоріями або вільно трактуватися учасниками судочинства, оскільки вона є критерієм належності як певних учасників судочинства, так і отриманих за їх допомогою доказів.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Antoniuk, P. Ye. (2023, Lystopad 10). Shchodo subiektiv sudovo-ekspertnoi diialnosti [Regarding Forensic Science Services Providers]. V *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 100-richchia Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa»* (s. 66–68). Kharkiv: Natsionalnyi naukovyi tsentr «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].
<https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXWEOAccvxnzA6/view>
- [2] Antoniuk, P. Ye., & Piaskovskyi, V. V. (2021, Veresen 24). Shchodo sutnosti spetsialnykh znan. V *Aktualni pytannia vdoskonalennia sudovo-ekspertnoi ta pravoohoronomoi diialnosti: zbirnyk materialiv zasidannia No 1 postiinodiichochoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kropyvnytskyi* (s. 220–222). Kropyvnytskyi: Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo [in Ukrainian].
https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A6_24.09.21.pdf
- [3] Antoniuk, P. Ye., & Soroka, I. V. (2023, Hruden 21). Spetsialni znannia u kryminalnomu provadzhenni: zmist, sutnist i pravova pryroda. U N. V. Nestor (Red.), *Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (s. 59–63). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
https://kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertolohiyi_2023.pdf
- [4] Bitzer, S., Miranda, M. D., & Bucht, R. E. (2021). Forensic advisors: The missing link. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Forensic Science*, 4(3).
DOI: <https://doi.org/10.1002/wfs2.1444>
- [5] Bondar, V. S. (2024). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnykh provadzhenniakh, pidslidnykh orhanam bezpeky (chastyna I) [Features of the use of special knowledge in criminal proceedings subject to the security authorities (part I)]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnogo upravlinnia, psykholohii, prava*, (3), 85–92 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.13>
- [6] Cherniak, A. (2022). Vykorystannia spetsialnykh znan pry doslidzhenni tekstiv iz zaklykamy do pidryvu konstytutsiinoho ladu, porushennia terytorialnoi tsilisnosti i nedotorkanosti Ukrainy [Core competency in research of texts calling for undermining the constitutional order, territorial integrity and sovereignty of Ukraine]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, (3–4), 101–111 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/101-111>
- [7] Khosha, V. (2023). Znachennia sudovo-ekspertnoi diialnosti dlia zdiisnennia pravosuddia v Ukraini [Importance of Forensic Expert Activity for Justice Administration in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 31(2), 41–62 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2023.04>
- [8] Koehler, J. J., Mnookin, J. L., & Saks, M. J. (2023). The scientific reinvention of forensic science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 120(41), e2301840120.
DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2301840120>
- [9] Kuvshynov, O. D. (2024). Otrymannia vysnovku spetsialista yak protsesualna forma vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Obtaining a specialist's conclusion as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*, 2(2), 93–106. [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.93-106>
- [10] Martire, K. A., Chin, J. M., Davis, C., Edmond, G., Growns, B., Gorski, S., Kemp, R. I., Lee, Z., Verdon, C. M., Jansen, G., Lang, T., Neal, T. M. S., Searston, R. A., Slocum, J., Summersby, S., Tangen, J. M., Thompson, M. B., Towler, A., Watson, D., ... Ballantyne, K. N. (2024). Understanding 'error' in the forensic sciences: A primer. *Forensic science international. Synergy*, (8), 100470.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100470>
- [11] Perlin, S. (2020). Poniattia i vydy tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti [Concept and types of technical and forensic support for law enforcement activities]. *Pidpriumnytstvo, gospodarstvo i pravo*, (1), 221–226 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40>
- [12] Rozumnyi, S. M. (2024, Berezen 03). Sudova ekspertyza yak kliuchovyi instrument zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Forensic expertise as a key tool for ensuring national security]. U *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni ta prykladni aspekty: materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (u dvokh ch. Ch. I)* (s. 56–58). Dnipro: Dnipropetrovskiyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/56-58>
- [13] Salnykova, A. O. (2024). Vykorystannia spetsialnykh psykhiatrychnykh i psykholohichnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz domashnim nasylstvom [Use of special psychiatric

- and psychological knowledge during the investigation of criminal offenses related to domestic violence]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 31(1), 276–287 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.22>
- [14] Shevchuk, V. M. (2020). Innovatsiini zasady kryminalistychnoho zabezpechennia diialnosti orhaniv pravoporiadku: postanovka problemy. *Zbirnyk naukovykh prats ΛOHOΣ*, (2), 139–144 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.36074/21.08.2020.v2.51>
- [15] Tymchyshyn, A. M. (2023a). Deiaki aspekty vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [Some aspects of the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses]. *Istoryko-pravovyi chasopys*, 20(1), 119–125 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/16>
- [16] Tymchyshyn, A. M. (2023b). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Peculiarities of using specialized knowledge during pre-trial investigation]. *Nove ukrainske pravo*, (2), 176–184 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.24>
- [17] Tymchyshyn, A. M. (2023c). Sudova ekspertyza yak protsesualna forma vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Forensic expertise as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, (1), 228–235 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>
- [18] Usatyi, V. O. (2024). Naukova rozrobenist problematyky vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti [Scientific development of the problem using special knowledge during the investigation of criminal offences in the economic activity sphere]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 33(3), 414–422 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.38>
- [19] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Lystopad 06). *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Commercial and Procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 1798-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
- [20] Verkhovna Rada Ukrainy. (1994, Liutyi 25). *Pro sudovu ekspertyzu [On Judicial Examination]*: Zakon Ukrainy (No 4038-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [21] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherven 28). *Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 254к/96-ВР) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=en#Text>
- [22] Verkhovna Rada Ukrainy. (2004, Berezen 18). *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Civil Procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 1618-IV) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- [23] Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, Lypen 06). *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [The Code of Administrative Proceedings of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 2747-IV) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- [24] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kvitn 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 4651-VI) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [25] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Cherven 17). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehorii kryminalnykh pravoporushen»*: Zakon Ukrainy (No 720-IX) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#n198>
- [26] Volkova, A. E. (2022). Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen: orhanizatsiino-pravovyi aspekt [Increasing the effectiveness of the use of special knowledge in crime investigation: organizational and legal aspects]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 37(1), 18–29 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-18>
- [27] Yusupov, V. V. (2023). Spetsialni znannia pry provedenni kryminalnogo provadzhennia ta v inshykh vydakh sudochynstva [Special knowledge in conduct of criminal proceedings and in other types of justice]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (3), 486–490 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

Список використаних джерел

- [1] Антонюк П. Є. Щодо суб'єктів судово-експертної діяльності. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса». м. Харків, 10 листоп. 2023 р. / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса». Харків, 2023. С. 66–68.
URL: <https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXW0EAccvxnzA6/view>
- [2] Антонюк П. Є., Пясковський В. В. Щодо сутності спеціальних знань. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : зб. матеріалів засід. № 1 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 24 верес. 2021 р. Кропивницький : Центральнo-Українське видавництво, 2021. С. 220–222.
URL: https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A6_24.09.21.pdf

- [3] Антонюк П. Є., Сорока І. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: зміст, сутність і правова природа. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21 груд. 2023 р. / М-во юстиції України, Київ. наук.-дослід. ін-т судових експертиз. Київ, 2023. С. 59–63.
URL: https://kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertologiyi_2023.pdf
- [4] Bitzer S., Miranda M. D., Bucht R. E. Forensic advisors: The missing link. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Forensic Science*. 2021. No 4(3).
DOI: <https://doi.org/10.1002/wfs2.1444>
- [5] Бондар В. С. Особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, підслідних органам безпеки (частина I). *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 3. С. 85–92.
DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.13>
- [6] Черняк А. Використання спеціальних знань при дослідженні текстів із закликами до підризу конституційного ладу, порушення територіальної цілісності і недоторканості України. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 101–111.
DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/101-111>
- [7] Хоша В. Значення судово-експертної діяльності для здійснення правосуддя в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. № 31(2). С. 41–62.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2023.04>
- [8] Koehler J. J., Mnookin J. L., Saks M. J. The scientific reinvention of forensic science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2023. No 120(41). Art. e2301840120.
DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2301840120>
- [9] Кувшинов О. Д. Отримання висновку спеціаліста як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. № 2(2). С. 93–106.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.93-106>
- [10] Understanding 'error' in the forensic sciences: A primer / K. A. Martire et al. *Forensic science international. Synergy*. 2024. No 8. Art. 100470.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100470>
- [11] Перлін С. Поняття і види техніко-криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 221–226.
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40>
- [12] Розумний С. М. Судова експертиза як ключовий інструмент забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (у 2-х ч. Ч. I), Дніпро, 15 берез. 2024 р. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С. 56–58.
DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/56-58>
- [13] Сальникова А. О. Використання спеціальних психіатричних і психологічних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 31(1). С. 276–287.
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.22>
- [14] Шевчук В. М. Інноваційні засади криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку: постановка проблеми. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2020. № 2. С. 139–144.
DOI: <https://doi.org/10.36074/21.08.2020.v2.51>
- [15] Тимчишин А. М. Деякі аспекти використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 20(1). С. 119–125.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/16>
- [16] Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування. *Нове українське право*. 2023. № 2. 176–184.
DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.24>
- [17] Тимчишин А. М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 228–235.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>
- [18] Усатий В. О. Наукова розробленість проблематики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 33(3). С. 414–422.
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.38>
- [19] Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
- [20] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [21] Конституція України : Закон України від 28.07.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=en#Text>
- [22] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- [23] Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- [24] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

- [25] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України від 17.06.2020 № 720-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#n198>

- [26] Волкова А. Е. Підвищення ефективності використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень: організаційно-правовий аспект. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 37(1). С. 18–29.

DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-18>

- [27] Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486–490.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

Стаття надійшла до редакції 03.03.2025

Рецензовано 27.03.2025

P. Antoniuk,

*Cand. Sc. (Law), Associate Professor,
Deputy Head of the Department of
Forensic Experts's Special Training and
Advanced Training of the Laboratory
of Scientific and Organizational Support of
Forensic and Expert Activities, State Scientific Research
Forensic Centre, MIA of Ukraine
4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-1269-6992>
email: polinusla@meta.ua*

I. Kondratiev,

*Cand. Sc. (Philosophy),
Associate Professor of the Department of History
and Philosophy in the Educational
and Scientific Institute of Law and Psychology,
National Academy of Internal Affairs
1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2994>
email: kondratiev.ihor.m@gmail.com*

SPECIALIZED KNOWLEDGE IN LEGAL PROCEEDINGS: EPISTEMOLOGICAL ASPECT

Abstract. Based on the analysis of Ukrainian legislation, an acute problem of the modern legal field is demonstrated in the form of the lack of a normative definition of the definition of «specialized knowledge» along with its active use at the level of laws as a criterion for the qualification of individual participants in legal proceedings and the appropriateness of the evidence obtained with their help. It is also established that such legal uncertainty has led to the substitution of concepts and the emergence of inappropriate legal procedures and participants in legal proceedings, which gives rise to doubts about the appropriateness and admissibility of certain evidence, and is a violation of the general principles of legal proceedings and the foundations of justice in general. The analysis of the relevant norms of the legislation of Ukraine in the field of forensic expertise allows us to separate knowledge from the field of law from «specialized knowledge» and at the same time to determine such an important characteristic of «specialized knowledge» as the direction of their application – the field of legal proceedings, which allows us to consider the subject-matter direction of the application of knowledge as a certain point of transformation of industry knowledge into special. In addition, it was found that the formal moment of transformation of industry knowledge into «specialized» is the procedure for attesting a person as a forensic expert, determined by the relevant law. In connection with this, the opinion is upheld that only a person certified as a forensic expert in accordance with the Law of Ukraine «On Forensic Expertise» can be considered by participants in legal proceedings as having «specialized knowledge» necessary to establish factual data about the circumstances of the case. And only such a person can participate in various types of proceedings as an expert and as a specialist in accordance with the procedure established in procedural legislation, since the volume of «specialized knowledge» cannot change, but only the conditions for involving persons who have such knowledge and the results obtained with their help can change. The general scientific methods of scientific knowledge applied on the basis of a normative approach ensured the achievement of the goal of the study – the development of methodological foundations for a single substantiated approach to determining the essence of «specialized knowledge», which will serve as a criterion for determining the qualifications of certain participants in legal proceedings and the relevance of the evidence obtained with their help.

Keywords: forensic examination; forensic expert; specialist; legal proceedings; admissibility of evidence; qualification requirements; certification; professionals.